

УДК 338. 439.02 (477)

ББК 65.9 (4 Укр) 32

Колач С.М., Василина О.Р., Дідич З.А.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Львівський національний аграрний університет,
Міністерство аграрної політики
і продовольства України,
кафедра економічної теорії,
80381, м. Дубляни, вул. В. Великого, 1,
тел.: 0322242933

Анотація. Проаналізовано глобальну стратегію розвитку країни й тактику реагування на кризові явища, пов'язані з низькою ефективністю використання наявного потенціалу виробництва сільськогосподарської продукції України.

Охарактеризовано основні об'єктивні причини світової тенденції підвищення цін на ринках агропродукції. Сформульовано ризики, що впливатимуть на динаміку аграрного сектору й соціально-економічний розвиток країни в цілому, а також обґрунтовано перелік заходів, спрямованих на реформування сільськогосподарського виробництва в Україні й забезпечення продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: продовольча безпека, глобальна стратегія, кризові явища, потенціал виробництва, аграрний сектор.

Annotation. The article analyses the global strategy of state development and the tactics of reaction on crisis which takes place because of low efficiency of agricultural production potential.

The main objective reasons of the world tendency of prices increase on agricultural markets are characterized. The risks, which will have impact on agricultural sector dynamics, social and economic development of state in general are emphasized. Besides the list of steps which are directed on agricultural production reforming and economic security providing.

Key words: food safety, global strategy, crisis phenomena, potential of production, agrarian sector.

Вступ. Під час свого розвитку людство накопичувало матеріальні й духовні ресурси для задоволення своїх потреб і розв'язання різних проблем. Але шляхи їх вирішення ніколи не виходили за межі окремих держав аж до другої половини ХХ ст. Нині багато проблем набули всесвітніх масштабів і можуть бути вирішені лише об'єднаними зусиллями в ході світових інтеграційних процесів, що охоплюють усі сфери життя людей.

Глобальні проблеми мають планетарний характер, загрожують усьому людству, потребують невідкладного вирішення й вимагають спільних дій народів світу. Серед глобальних проблем виділяються такі: збереження миру (боротьба з тероризмом), екологічна, освоєння космосу, енергосировинна, продовольча, демографічна, подолання економічної відсталості країн. Забезпечення світової продовольчої безпеки дотичне до всіх вищеперелічених проблем, які досліджували такі вчені, як А.Д.Юрченко, Л.Д.Греков, А.М.Мірошніченко, А.В.Кузьмін [1]. Населення планети постійно збільшується стрімкими темпами, а ресурси невпинно обмежуються. За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO), за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі. Триває тенденція зменшення площ, придатних для обробітку сільськогосподарських культур, збільшення обсягів вирощування зернових з метою вироблення біопалива. Цей напрям підтримується, наприклад, урядом США, який надає значні субсидії своїм фермерським і сільськогосподарським компаніям для вирощування ними пшениці, кукурудзи, ріпаку. Нестабільність на світових фінансових ринках у зв'язку з накопиченням бюджетних дефіцитів і загрозою ви-

никнення дефолтів у деяких європейських країнах (Греції, Португалії, Іспанії). Для інвесторів ринки таких країн несуть загрози неповернення вкладених коштів, тому дедалі активнішим стає вкладення спекулятивних ресурсів у продовольство, попит на яке прогнозовано збільшуватиметься. Гострота цих проблем у різних країнах неоднакова.

У цілому тенденції сільськогосподарського виробництва у 2002–2011 рр. свідчать, що цей вид економічної діяльності не набув нових якісних стимулів для зростання. Його динаміка в умовах відсутності значущих кроків щодо модернізації, структурного реформування та вирішення фінансових потреб виробників була досить нестабільною та залежить майже виключно від природно-кліматичних чинників, що, у свою чергу, створює високі ризики для сільськогосподарських виробників [2].

Синхронне зростання вартості продовольства на світових ринках і в Україні підштовхнуло до поновлення дискусій про спроможність нашої країни до забезпечення насиченості внутрішнього ринку сільгосппродукції за рахунок використання власного аграрного потенціалу.

Постановка завдання. Глобальні проблеми людства, незалежно від міри їх гостроти в тій чи іншій країні, вимагають масштабних рішень, що передбачають широку міжнародну співпрацю й координацію зусиль у сферах політики, економіки, науки тощо.

Зрозумівши гостроту перелічених проблем, можна перейти до осмислення негативного чинника або винуватця такого становища. Оскільки всі проблеми коріняться в загальнолюдському менталітеті, вирішення нагальних проблем людства слід починати саме з перевиховання людства. Проблему виснаження ресурсів біосфери вирішити легко – слід вгамувати егоїзм і жадібність грабіжників нашого загального будинку – планети Земля.

Ураховуючи сучасний стан речей у розвитку світової економіки, потрібно всім згуртовано вживати активні заходи на подолання проблеми забезпечення світової продовольчої безпеки, що дозволить по можливості всім стабілізувати ситуацію та рухатися вперед для підняття добробуту кожного.

Результати. В Україні впродовж останнього десятиліття спостерігалися коливання індексів цін на продукцію сільського господарства, які загалом знаходилися в рамках світових тенденцій. При цьому цінова динаміка в секторі інколи перевищувала загальний показник індексу споживчих цін, проте, як правило, відставала від динаміки цін у промисловості.

У цілому тенденції сільськогосподарського виробництва у 2001–2011 рр. свідчать, що цей вид економічної діяльності не набув нових якісних стимулів для зростання. Його динаміка в умовах відсутності значущих кроків щодо модернізації, структурного реформування та вирішення фінансових потреб виробників була досить нестабільною й залежить майже виключно від природно-кліматичних чинників, що, у свою чергу, створює високі ризики для сільськогосподарських виробників.

При цьому посилюється диспропорційність структури виробництва продукції рослинництва. Відбувається зростання виробництва технічних культур (цукрових буряків, насіння соняшнику), але знижується виробництво зернових і зернобобових культур, картоплі, овочів. Оскільки ці культури є одними з основних щодо забезпечення продовольством населення, зменшення обсягів їх виробництва є несприятливим чинником для стабільності продовольчого ринку України.

Залишаються незадовільними показники виробництва продукції тваринництва через збитковість виробництва більшості видів м'ясної продукції. Зменшується поголів'я великої рогатої худоби, у т. ч. корів. Сталу динаміку демонструє лише поголів'я птиці. Відбулася глибока деконцентрація тваринництва – 67,8% поголів'я худоби на початок січня 2011 р. утримувалося населенням країни. Загалом порівняно з 1990 роком показники поголів'я худоби у 2010 р. були нижчими у 2–5 разів.

Україна має значні можливості виробництва сільськогосподарської продукції через сприятливі природно-кліматичні умови та потужний людський потенціал. За рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями (0,9 га на одного мешканця) Україна серед європейських країн поступається лише Республіці Білорусь – 0,96 га на одну особу, а за забезпеченістю ріллею (0,7 га на одну особу) випереджає всі країни Європи. Серед країн світу за цим показником Україна поступається лише Канаді (1,43 га) та РФ (0,85 га) ріллі на одну особу. При цьому 73% ріллі України складають найбільш родючі чорноземи та лучно-чорноземні ґрунти. Потенційна здатність вітчизняних земель до продовольчого забезпечення, за оцінками різних експертів, знаходиться в межах від 150 до 500 млн осіб. Ураховуючи великий потенціал земель сільськогосподарського призначення, аграрне виробництво в Україні залишається серед провідних галузей економіки й становить близько 8,2% ВВП, що майже вдвічі перевищує середньоєвропейський рівень [3].

Між тим наявний потенціал виробництва сільськогосподарської продукції України використовується недостатньо.

Зменшуються посіви орних земель. Якщо в 1990 р. було засіяно 97% ріллі, то у 2011 р. – 83,1%. Окрім 1 523 тис. га чистих парів, в Україні не обробляється 12,2% ріллі, що становить близько 3,9 млн га. Для порівняння: загальна площа ріллі Великобританії становить 5,7 млн га, Італії – 8,0 млн га, Угорщини – 4,6 млн га [4].

Нинішні проблеми глобальної економіки зумовлені також відомими подіями останніх трьох років, зокрема, державними позиками, що призвели до боргової кризи. Однак це лише результат багаторічного неадекватного соціально-економічних реалій господарювання в більшості країн світу: надмірного навантаження на бюджет, ігнорування демографічних тенденцій, помилкової міграційної політики, низької безпеки на фінансових ринках, надмірного споживчого кредитування тощо.

Сьогодні ми можемо говорити про те, що світ іде до політики економії та зниження соціальних стандартів. Щоб вирішити існуючі проблеми, необхідне або повернення до протекціонізму, або глобальна перебудова економічних інституцій.

Найбільшою проблемою, на наш погляд, є те, що для великої кількості країн така перебудова означатиме кардинальні зміни соціальних стандартів – різке розшарування суспільства. Багаті країни стануть біднішими, а бідні – ще біднішими.

В умовах нинішньої глобалізації економіки шанси для будь-якої країни залишитися осторонь глобальних кризових процесів наближаються до нуля. Особливо це стосується країн з орієнтацією економіки на експорт і з низьким розвитком внутрішнього ринку. Сумно констатувати, але нині в арсеналі немає жодних ефективних економічних заходів, здатних запобігти черговій хвилі кризи в нашій країні. Забезпечення економічної незалежності держави необхідно було починати з моменту здобуття політичної незалежності. Це, насамперед, комплексні програми розвитку альтернативної енергетики, модернізації виробничих потужностей та інфраструктури, перебудови збиткових для бюджету схем – пенсійної системи, системи охорони здоров'я, оборони тощо. Отже, тепер нам слід говорити не про глобальну стратегію розвитку країни, а про тактику реагування на кризові явища та фіксацію позитивних трендів державної економічної політики. Для України найбільш важливо не стільки вийти на високі темпи зростання, скільки усунути системні проблеми в економіці.

Утримання конкурентних переваг українських агровиробників як на світовому, так і на вітчизняному ринку вже в середньостроковому періоді вимагатиме суттєвого організаційного та технологічного оновлення виробництва, посилення його крупнотоварності та індустріалізації, приведення технологічних процесів відповідно до міжнародних ветеринарних і фітосанітарних вимог тощо. Серед шляхів реалізації цих завдань:

- сприяння вертикальній інтеграції агропромислового сектору, інвестуванню капіталів переробних підприємств у розвиток їх сировинної бази;

- надання інформаційної та методичної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій, надання гарантій землекористування інвесторам у період до скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель;

- сприяння залученню інвестицій для переходу на інтенсивний тип розвитку сільськогосподарства шляхом комплексної механізації та автоматизації виробництва, упровадження ресурсозберігаючих технологій і біотехнологій, меліорації землі, удосконалення організації праці та матеріального стимулювання, поглиблення спеціалізації виробництва й досягнення його раціональної концентрації;

- забезпечення прозорості й ефективності використання державної підтримки агропромислового комплексу шляхом оптимізації кількості та змісту державних цільових і бюджетних програм, концентрації їх на заходах “зеленої скрині” СОТ зі створенням відповідних механізмів використання цієї допомоги, поступового переходу від надання державної підтримки сільськогосподарським підприємствам до сприяння розвитку сільської місцевості, ринкової інфраструктури аграрного ринку, здійснення природоохоронних заходів та розвитку депресивних територій;

- сприяння організації на регіональному рівні системи професійної підготовки (у сферах аграрного виробництва й економіки агробізнесу) у професійно-технічних училищах і технікумах агропромислового комплексу, стажування в базових, найбільш успішних аграрних господарствах;

- здійснення моніторингу світового й вітчизняного аграрного ринку, розроблення механізму виявлення та попередження зовнішніх і внутрішніх загроз продовольчій безпеці України.

Висновки. У середньостроковій перспективі загальносвітові тенденції розвитку аграрного сектору формуватимуть низку викликів:

– наростання ресурсних дисбалансів у світі, зокрема, дефіцит продовольства, стимулюватимуть зростання цін на продукцію аграрної галузі;

– нерівномірність світового розвитку аграрного виробництва (у т. ч., через високий рівень субсидій у розвинених країнах і розміри інвестицій), викривлення конкурентної ситуації внаслідок поширення протекціоністських заходів, зростання відставання країн, що розвиваються, від світових лідерів;

– глобалізація переробної промисловості та трансфер виробництв (особливо в трудомістких галузях) з розвинених країн у країни, що розвиваються, збереже в ролі важливого джерела конкурентних переваг низькі витрати, що робить конкуренцію з боку ринків з низькими витратами й цінову конкуренцію одними з ключових зовнішньоекономічних ризиків.

Аграрна політика 2010 р., зокрема проблеми з відшкодуванням ПДВ експортерам, запровадження експортних обмежень тощо, погіршила інвестиційний імідж України та спровокувала витіснення національних операторів аграрного ринку із зарубіжних ринків.

Таким чином, відзначені тенденції світового та національного ринків сільгосппродукції зумовлюють необхідність прискорення процесів реформування аграрного сектору України, цілеспрямованих заходів державної політики, спрямованих на стабільність власного продовольчого ринку та використання потенційних вигод від зростання присутності України на світових ринках продовольства в контексті забезпечення світової продовольчої безпеки.

1. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 145 с.
2. Сучасна земельна політика України / [А. Д. Юрченко, Л. Д. Греков, А. М. Мірошніченко, А. В. Кузьмін]. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

3. Шкаберін В. М. Регіональна політика як інструмент формування продовольчої безпеки / В. М. Шкаберін // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – Вип. 1 (23). – С. 134–144.
4. Режим доступу : http://www.lawgroup.com.ua/storage/npa/Energetica/Alternativ/ES/30_1.pdf.

Рецензенти:

Березівський П.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій ім. проф. Є.Храпливого Львівського національного аграрного університету;

Линдюк А.О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Львівського національного аграрного університету.

УДК 338.242: 519.86

ББК 65.050

Король В.С.

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В РЕГІОНІ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра менеджменту і маркетингу,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 82,
тел.: 596144,
e-mail: king_stat@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто основні пріоритети стратегії економічного розвитку регіонів, визначені базові стратегії розвитку, сформульовані підходи щодо формування ефективних стратегій.

Ключові слова: регіон, стратегія економічного зростання, регіональний розвиток, державне управління.

Annotation. The article considers the main priorities of the strategy of economic development of the regions defined basic strategy formulated approaches to forming effective strategies.

Key words: region strategy for economic growth, regional development, public administration.

Вступ. Проблема прискорення розвитку України та її регіонів стала однією з актуальних на початку ХХІ століття. Глобальні виклики постіндустріальних країн привели до ідеї інноваційного розвитку, який забезпечує лідируючі конкурентні позиції країни на світовому ринку. До цього слід додати підвищення вимог населення країни до зміни якості життя, розвитку соціальної сфери та середовища проживання, екологічні виклики й жорсткість норм господарської діяльності у зв'язку з реалізацією світовою спільнотою парадигми стійкого розвитку.

Постановка завдання. У вирішенні завдань прискорення розвитку країни різко зростає значимість регіонів. Причин тому кілька: по-перше, розвиток цілого неможливий без розвитку складових; по-друге, регіони потенційно мають можливості пошуку шляхів локального прориву й подолання негативних тенденцій у розвитку, закладених неринковими методами господарювання; по-третє, змінилося розуміння ролі регіонів у розвитку країни. За радянських часів вважалося, що регіон – це територія для розміщення виробничих сил відповідно до політики, яка визначається центром. У цей підхід логічно вписувалася ідея вирівнювання умов життя в регіонах. У новій парадигмі зростає відповідальність регіональної влади за ефективність процесів діяльності на своїй території, а допомога центру все більше набуває адресний характер.